

De Hongaarse Opstand en zijn bemiddelaars.

De onderschatte invloed van de Staatse diplomaten tijdens de Hongaarse Opstand 1703-1706.

Student: Pim Stevens

Studentnummer: 3714047

Docent: David Onnekink

Cursus: Onderzoeksseminar III

Datum: 22-04-2014.

0

Inhoudsopgave

Inleiding	Pagina 2
Spaanse Successieoorlog	Pagina 5
Hongaarse onvrede	Pagina 8
- Bondgenoten en vijanden	Pagina 10
Diplomatie vroegmoderne tijd	Pagina 12
- De diplomatieke intenties van de Republiek	Pagina 13
Onderzoekshoofdstuk	Pagina 15
De onderschatte Opstand	Pagina 15
De eerste bemiddelingen	Pagina 17
Top overleg in Tyrnau	Pagina 21
- Komst Rechteren	Pagina 22
Beëindiging en afronding	Pagina 30
Conclusie	Pagina 36
Literatuurlijst	Pagina 39
Aantal woorden	Pagina 40

Inleiding

In 1701 brak de Spaanse Successieoorlog uit die werd uitgevochten tussen Frankrijk, Spanje en het Oostenrijks Habsburgse Rijk (hierna aangeduid met het Habsburgse Rijk). In mei 1702 verklaarden de Republiek der Verenigde Nederlanden (hierna aangeduid met 'de Republiek') en Engeland aan Frankrijk en Spanje de oorlog en was de Spaanse Successieoorlog zoals we die nu kennen geboren.

Veel onderdrukte bevolkingsgroepen zagen de Spaanse Successieoorlog als het moment om de strijd op te pakken tegen hun onderdrukkers. Tijdens de Spaanse Successieoorlog waren er meerdere opstanden, maar geen één was er zo succesvol als de Hongaarse Opstand tegen de katholieke Habsburgse koning en keizer van het Heilige Roomse Rijk, keizer Leopold I (1640-1705).¹

Dit onderzoek richt zich op de invloed van de, in Wenen gestationeerde, Staatse diplomatieke afgezanten op de Hongaarse Opstand. Er zijn meerdere studies gedaan naar het Habsburgse Rijk en de Hongaarse Opstand tijdens de Spaanse Successieoorlog, maar de rol van de Staatse diplomaten is in deze onderzoeken onderbelicht en vormt daardoor een hiaat in de academische kennis. David Onnekink heeft meerdere boeken en een doctorale paper over de periode geschreven waarin de diplomatieke samenwerking van Engeland en de Republiek onderzocht worden. In *Quest and Crisis: Emperor Joseph I and the Habsburg Monarchy* heeft Charles Ingrao de visie van de Habsburgse monarchie tijdens de Spaanse Successieoorlog onderzocht. Ingrao behandelt de Hongaarse Opstand kort en geeft de Engelsen een grote diplomatieke rol. Daarnaast hebben Linda Frey en Marsha Frey de Hongaarse Opstand beschreven in hun boeken: *Societies in Upheaval* en *A Question of Empire*. Er is echter geen concreet onderzoek gedaan naar de rol en de invloed van de Staatse diplomaten in de Hongaarse Opstand. Zoals David Onnekink constateert, negeren Ingrao en de Frey en Frey de Nederlandse diplomaten in Wenen. Onnekink deed specifiek onderzoek naar de diplomatieke samenwerking van Engeland en de Republiek. Hij laat echter de unieke rol van de Staatse diplomaten in de Hongaarse Opstand buiten beschouwing.²

In mijn vooronderzoek over dit onderwerp heb ik dus ondervonden dat er weinig secundaire literatuur over de Staatse diplomaten beschikbaar is. Hierdoor ben ik voornamelijk aangewezen op

¹ L. Frey, en M. Frey ed., *Societies in Upheaval, Insurrections in France, Hungary, and Spain in the Early Eighteenth Century* (London 1987),61.

² David. Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik: Engels-Staatse diplomatieke samenwerking gedurende de beginjaren (1702-1706) van de Spaanse Successie-oorlog* (Utrecht 1996), 6.

primaire bronnen. De correspondentie die betrekking heeft op de Hongaarse Opstand bestaat uit contact tussen de Raadspensionaris Anthonie Heinsius (1641-1720), ambassadeur J.J. Hamel-Bruyninx (1661-1738) en de speciaal afgezant van de Republiek te Wenen Adolf Hendrik van Rechteren (1656-1731).³ De primaire bronnen zijn belangrijk om de doelen, de visies, en de rol van de diplomaten in de Hongaarse Opstand te verklaren. Hier lenen de uitgegeven *Weensche gezantschapsberichten van 1670-1720* door G. Von Antal en J. C. H. Pater gecombineerd met de *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 I-V* door A.J. Veenendaal zich perfect voor.

De Hongaarse Opstand zorgde ervoor dat het Habsburgse Rijk zijn prioriteiten moest bijstellen. De taak van de Staatse diplomaten was om prioriteiten van de Keizer overeen te laten komen met die van de Republiek. De Staatse ambassadeur Hamel Bruyninx werd tijdens de Opstand bijgestaan door de gezonden afgezant Rechteren. Als vraag kan geformuleerd worden: hadden de Staatse diplomaten meer invloed op het verloop van de Hongaarse Opstand en de visie van de Republiek over de Hongaarse Opstand dan tot nu toe is aangenomen?

Voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag is het van belang te kijken welke kaders gevormd kunnen worden voor een betere toespitsing. Naast het historische kader waarin de voorgeschiedenis van de Hongaarse Opstand wordt uiteengezet, is de rol van de diplomaten in de vroegmoderne geschiedenis ook belangrijk. In het historisch kader maak ik een onderscheid tussen de aanloop van de Hongaarse Opstand, zijnde de Spaanse Successieoorlog, en de totstandkoming van de Hongaarse onvrede. De rol van de diplomaat in de vroegmoderne tijd wordt uitgelegd in het roltyperende kader. Deze twee kaders zullen, samen met de verwerking van de primaire bronnen en de intenties van de Republiek, een antwoord kunnen geven op de hoofdvraag.

De primaire bronnen worden per kalenderjaar behandeld. Per jaar zijn er gebeurtenissen die voor de behandeling van de brieven belangrijk zijn aangegeven. Elk jaartal sluit ik af met een korte samenvatting. Het gebruik van primaire bronnen begint in 1703. Het is een bewuste keuze om te beginnen in 1703 omdat in dat jaar de Hongaarse Opstand als zodanig begon en voor het eerst in de correspondentie vermeld werd.

De instructies die de Republiek aan haar diplomaten gaf, waren beïnvloed door de tijd, de gebeurtenissen en de diplomaten zelf. In de correspondentie hebben de diplomaten hun acties en visies met betrekking tot de Hongaarse Opstand uiteengezet. Het is niet altijd mogelijk de exacte acties en visies tot in detail uit te zoeken. Hierdoor zal het geschreven woord van de bron zich niet

³ Noot van de auteur: Van Rechteren wordt hierna aangeduid met Rechteren.

altijd rechtstreeks laten vertalen naar de tegenwoordige tijd. Door veel correspondentiestukken te betrekken, beoog ik een zo compleet mogelijk beeld te schetsen.

Met dit onderzoek hoop ik aan te tonen dat de Staatse diplomaten meer invloed hadden op de Hongaarse Opstand en de visie van de Republiek dan tot dusver is aangenomen. Als uit dit onderzoek mocht blijken dat inderdaad de Staatse diplomatie meer invloed had dan voorheen werd aangenomen, zou dit een opening kunnen vormen voor nader onderzoek.

Spaanse Successieoorlog

Het einde van de zeventiende eeuw en het begin van de achttiende eeuw waren rumoerige tijden. De zeventiende eeuw eindigde met de Negenjarige Oorlog (1688-1697,) waarin Frankrijk in oorlog was met Engeland, de Republiek, Spanje, Savoy en het Heilige Roomse Rijk. Deze oorlog zorgde ervoor dat de Republiek en Engeland een bondgenootschap aangingen, waarna ze samen bekend stonden als de zeemogendheden. Deze samenwerking was mogelijk doordat beide landen dezelfde machtshebber hadden, namelijk de koning van Engeland en stadhouder van de Republiek Willem III(1650-1702). Stadhouder Willem III had samen met zijn vrouw Maria Stuart op uitnodiging van een aantal vooraanstaande protestantse Lords de *Glorious Revolution* in 1688 ingeleid. De *Glorious Revolution* betekende dat Stadhouder Willem III de Engelse koning Jacobus II, een katholieke koning die sympathiseerde met de Franse koning Lodewijk XIV(1638-1715), afzette.⁴

De Negenjarige Oorlog werd onder leiding van koning Willem III gevoerd om de machtsbalans in Europa te bewaren.⁵ De machtsbalans in Europa stond onder druk doordat de Franse koning Lodewijk XIV zijn Rijk wilde uitbreiden naar de natuurlijke grenzen van Frankrijk, namelijk de Ardennen, Pyreneeën en de benedenstroom van de Rijn. Vanaf 1688 lijfde Lodewijk XIV delen van Duitsland in. Daarnaast probeerde hij de verbannen katholieke koning Jacobus II weer in Engeland terug aan de macht te krijgen. Lodewijk XIV nam de Zuidelijke Nederlanden, Catalonië en het Pauselijk gebied Avignon in. Zo raakte Frankrijk in oorlog met Europa. Wanneer Frankrijk won werden ze door zijn machtsoverwicht onverslaanbaar. Er werd een alliantiepolitiek gevoerd om de dreiging van Frankrijk tegen te kunnen gaan. De oorlog werd afgesloten met de Vrede van Rijswijk in 1697, waarin Lodewijk XIV het ingenomen land moest teruggeven en Willem III erkend werd als koning van Engeland.⁶

De Republiek liet een clause opnemen in de Vrede van Rijswijk. In de clause stond dat de Republiek het recht kreeg om steden in de Spaanse Nederlanden van soldaten te voorzien. Deze steden vormden zo een barrière tegen mogelijke aanvallen van Frankrijk. Deze 'barrière steden'

⁴ Michiel. van Os en Menno. Potjer ed., *Een Kennismaking met de Geschiedenis van de nieuwe tijd* (Bussum 2003), 93-94.

⁵ Jeremy. Black, *European international Relations 1648- 1815* (Palgrave 2002), 9-10.

⁶ Michiel. van Os e.a., *Een Kennismaking met de Geschiedenis van de nieuwe tijd*, 98-99; Noble eds, *Western Civilization Beyond Boundaries* (Wadsworth 2011), 450-451.

creëerden een verdedigingslinie buiten de eigen grenzen van de Republiek om het gebrek van strategische diepte te compenseren.⁷

De Vrede van Rijswijk bracht eigenlijk een wapenstilstand. De nieuwe situatie in Europa was niet stabiel, omdat er een erfenis verdeeld werd van een nog levende koning. Koning Karel II van Spanje was kinderloos aan de troon gekomen en liet bij zijn dood een immens Rijk achter. Om verdere oorlog te voorkomen werden er verdelingsverdragen gesloten om zo het Spaanse Rijk een koning te geven en het Rijk te verdelen. Het eerste verdelingsverdrag faalde omdat de erfgenaam stierf en het tweede verdelingsverdrag haalde het niet omdat de Habsburgse keizer en de Spaanse koning het niet accepteerden.⁸

Zonder overeenkomst liet de Spaanse koning op zijn sterfbed zijn testament aanpassen. Hij liet alles na aan de hertog Filip van Anjou. De hertog zou het immense Rijk erven onder voorwaarde dat de Franse en Spaanse kroon gescheiden bleven.⁹ Dit Rijk omvatte de Spaanse monarchie, Milaan, de Spaanse Nederlanden, Napels, Sicilië, Sardinië, de Italiaanse havensteden in Spaans bezit en het Overzeese Rijk. De Spaanse koning Karel II stierf in het jaar 1700. De Franse koning Lodewijk XIV accepteerde het testament, maar wist dat dit tot een nieuwe oorlog kon leiden. Engeland en de Republiek accepteerden de Hertog van Anjou als Spaanse koning mits de Franse en Spaanse kroon gescheiden bleven.¹⁰

De hertog van Anjou was niet de enige die aanspraak kon maken op de Spaanse troon. De zwager van Karel II, de Habsburgse keizer Leopold I van het Heilig Roomse Rijk, schoof zijn zoon aartshertog Karel naar voren. Doordat de Habsburgse kroonprins in het nieuwe testament niks erfde accepteerden zij het niet. Hertog van Anjou werd de Spaanse koning Filip V(1683-1746).

Als gevolg van deze troonsopvolging brak er oorlog uit tussen Frankrijk, Spanje en het Habsburgse Rijk in 1701. Lodewijk XIV nam de barrièresteden van de Zuidelijke Nederlanden in en legde de eis over gescheiden tronen naast zich neer. Op 7 september 1701 sloten de Habsburgse keizer, Engeland en de Republiek het verdrag van de Grote Alliantie.¹¹ De Grote Alliantie gaf Lodewijk

⁷ Olaf van Nimwegen, 'The Dutch Barrier: its Origins, Creation and Importance for the Dutch Republic as a Great Power, 1697-1718' in: J.A.F. de Jongste en A.J. Veenendaal (red.), *Anthonie Heinsius and the Dutch Republic 1688-1720. Politics, war, and finance* (The Hague 2002), 49-50.

⁸ David. Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik: Engels-Staatse diplomatieke samenwerking gedurende de beginjaren (1702-1706) van de Spaanse Successie-oorlog* (Utrecht 1996), 13.

⁹ Thomas. Noble ed., *Western Civilization Beyond Boundaries*, 450-451.

¹⁰ Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 13.

¹¹ Ibidem, 13.

XIV een ultimatum om zich terug te trekken uit de ingenomen gebieden om zo een oorlog te voorkomen. Nadat Lodewijk XIV hier geen gehoor aan gaf, verklaarden de Republiek en Engeland de oorlog aan Frankrijk en Spanje in mei 1702. Het bondgenootschap tussen de twee grootste zeemogendheden bevestigde deze nauwe band door beide landlegers, marine en diplomatie samen te laten optrekken. Engeland was de dominante partner in het bondgenootschap en leverde, met goedkeuring van de Staten-Generaal, de opperbevelhebber van de Alliantie, de hertog van Marlborough John Churchill (1650-1722).¹²

De Republiek en Engeland hadden sinds de *Glorious Revolution* een nauwe band vanwege koning stadhouder Willem III. Deze band verslaptte ondanks zijn sterven in maart 1702 niet. Daardoor verdween het informele netwerk van Willem III en nam diplomatie zijn plaats in.¹³ De diplomatieke samenwerking en rolverdeling, waarin Engeland dominant was, werd volgens Frey en Frey bevestigd in hun relatie met het Habsburgse Rijk. Door de Spaanse Successieoorlog zagen Hongaarse rebellen hun kans schoon en kwamen in opstand tegen het katholieke Habsburgse Rijk. De zeemogendheden adviseerden het Habsburgse Rijk en de Hongaarse rebellen en bemiddelden bij onderhandelingen. Ondanks dat Engeland en de Republiek het niet eens waren gingen ze uniform te werk aan het Habsburgse Hof.¹⁴

¹² Frey en Frey, *Societies in Upheaval*, 73 ; L. Frey, en M. Frey ed., *A Question of Empire: Leopold I and the War of Spanish Succession, 1701-1705* (New York 1983),71-72.

¹³ Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 31.

¹⁴ Charles. Ingraio, *In Quest and Crisis: Emperor Joseph I and the Habsburg Monarchy* (Indiana 1979), 127.

De Hongaarse onvrede

Om de oorsprong van de Hongaarse Opstand goed te begrijpen, dient men eerst te refereren aan de Gouden Bul van Hongaarse koning Andreas (r. 1250-1235). Koning Andreas was betrokken bij de vijfde Kruistocht en bij terugkomst vond hij zijn koninkrijk in chaos. Onder druk van de Hongaarse edelen liet hij de Gouden Bul opmaken. Hierin bevestigde hij de rechten en privileges van de Hongaarse edelen, waaronder het recht ongehoorzaam te zijn wanneer de koning zich niet aan de Gouden Bul hield.¹⁵

Aan het begin van de zeventiende eeuw was Hongarije een agrarische samenleving met een dominante lokale adel. Er was in Hongarije geen gecentraliseerde overheid en er waren geen sterke legers. Hierdoor voorkwam de adel dat ze overheerst werd door een Hongaarse koning. Tegelijk betekende dit echter dat ze niet sterk genoeg waren om buitenlandse overheersing tegen te houden. Dit zorgde ervoor dat Hongarije overheerst werd door het Ottomaanse Rijk (hierna vermeld als de Turken) van 1541 tot 1699. Het was keizer Leopold I die de Hongaren verlostte uit Turkse handen.¹⁶

Vervolgens joeg keizer Leopold I de Hongaren tegen zich in het harnas door de Gouden Bul niet te accepteren en het gebied te incorporeren bij het Habsburgse Rijk. In 1687 liet Leopold I het Hongaarse parlement bijeenkomen, zodat hij erkend zou worden als koning van Hongarije en daarmee ook het erfrecht in de mannelijke lijn zou krijgen.¹⁷

De Hongaarse Opstand, ook wel de Koeroetsen Opstand genoemd, begon in 1703. Hun leider Frans II Rákóczi (1676-1735) behoorde tot een vermaarde en opstandige Hongaarse adellijke familie uit Transsylvanië (of Zevenburgen). Rákóczi was een man met veel titels, waaronder prins van het Heilige Roomse Rijk.¹⁸

In 1703 ontstond er een opstand in Tiszáhat, begonnen door boeren uit angst om hun vrijheid te verliezen. De opstandelingen vroegen of Rákóczi terug wilde keren naar Hongarije om hun opstand te leiden. Rákóczi vroeg op zijn beurt al zijn landgenoten de Opstand te steunen door te zeggen:

¹⁵ Frey en Frey, *Societies in Upheaval*, 64.

¹⁶ Ibidem, 61.

¹⁷ Ibidem, 64.

¹⁸ Ibidem, 62-63.

*'All true Hungarians, ecclesiastics and laymen, nobles and commoners, military men and civilians" to fight for "God, Fatherland and Liberty," to repel the Habsburgs, who were "pillaging, taxing, trampling on our honour, and robbing (us of) our bread and salt." (Brezan patent, 6 May 1703)'.*¹⁹

Omdat het Habsburgse Rijk betrokken was bij de Spaanse Successieoorlog, vond Rákóczi dat de tijd rijp was om de Hongaarse Opstand te leiden. De Hongaarse opstandelingen hadden in zijn ogen alleen een goede leider nodig en die rol nam hij op zich. Rákóczi wendde zich tot Frankrijk om de benodigde hulp te krijgen om de Opstand op te zetten. Keizer Leopold I kwam achter deze plannen en pakte Rákóczi op. Vervolgens ontsnapte Rákóczi en vluchtte naar Polen om daarna weer terug te keren naar Hongarije.²⁰

Er heerste onvrede in Hongarije doordat het Habsburgse Rijk protestantisme onderdrukte, hoge belastingen hief, land toe-eigende en troepen stationeerde in Hongarije. Tevens negeerde Leopold I de Hongaarse grondwet en schond daarmee zijn eed als koning van Hongarije. Rákóczi vertegenwoordigde de Hongaarse wens om grondwettelijke vrijheden en privileges in ere te herstellen en Leopold I wilde een gecentraliseerd rijk dat zou worden bestuurd vanuit Wenen.²¹

Rákóczi was katholiek, maar omarmde alle Hongaarse religieuze minderheden. Hij stelde het belang van nationale eenheid namelijk voorop. Door tolerantie te prediken kreeg hij ook de steun van Roemenen, Slowaken en de lutherse Duitsers. De katholieke en Grieks orthodoxe bevolkingsgroepen bleven, door de keizer gerespecteerde privileges, echter trouw.²²

Voor Rákóczi was het bovendien belangrijk dat de Hongaarse adel de Opstand steunde. Hij vroeg de adel via het *Nameny Manifest* (18 Juli 1703) om zich aan te sluiten bij de Opstand. De adel steunde de Opstand, maar de adel die hun titels en privileges aan de Habsburgers te danken had, bleef de Habsburgers uit angst trouw.²³

In 1704 was de Opstand zo succesvol dat Rákóczi vrijwel geheel Hongarije onder zijn controle had. Het Westen van Hongarije, het Servische Zuiden en wat forten bleven in Habsburgse handen.²⁴

¹⁹ Ibidem, 62-63.

²⁰ Frey en Frey, *A Question of Empire*, 70.

²¹ Ibidem, 70.

²² Ingraio, *In Quest and Crisis*, 124.

²³ Frey en Frey, *Societies in Upheaval*, 63.

²⁴ Ingraio, *In Quest and Crisis*, 125-126.

Rákóczi was een staatsman en een diplomaat, maar hij was geen soldaat. Hij heeft tevergeefs geprobeerd om van zijn troepen een stabiel leger te maken. Er werden fabrieken opgezet, omdat er een tekort aan goederen en wapens was. Desalniettemin mocht dit niet baten, want honger zorgde voor muiterij. Bovendien zorgde het tekort aan wapens voor falende manoeuvres. Daarnaast was het moeilijk om soldij aan alle soldaten te geven en dat vormde een extra probleem.²⁵

Bondgenoten en vijanden

Rákóczi had niet de middelen om de Opstand te financieren en zocht daarom hulp bij meerdere landen. Hij probeerde van het conflict een Europese aangelegenheid te maken. Hij vond financiële hulp bij de vijand van het Habsburgse Rijk, namelijk Frankrijk. De Opstand kwam Lodewijk XIV zeer goed uit, omdat dit het Habsburgse Rijk verdeelde. Lodewijk XIV wilde genoeg steun geven *'to excite anxiety in Vienna'*, maar geen steun om de Volksofstand en de Hongaarse troepen te onderhouden.²⁶ Daarom steunde Lodewijk XIV de Hongaarse Opstand financieel en stuurde hij officieren om de rebellen te trainen. Hij stuurde echter geen troepen en weigerde Rákóczi te erkennen als een soevereine prins.

Rákóczi werd gewaarschuwd voor de onbetrouwbaarheid van Lodewijk XIV, *'Louis treated his allies like his subjects'*.²⁷ Rákóczi zocht daarom ook hulp bij de bondgenoten van het Habsburgse Rijk en probeerde militaire hulp te krijgen van Engeland en de Republiek. Bovendien probeerde hij militaire hulp te krijgen van Zweden, Brandenburg-Pruisen en de Turken. Daarnaast groeide zijn band met de zeemogendheden. De zeemogendheden wilden dat het Habsburgse Rijk zich op de Spaanse Successieoorlog ging focussen en ze steunden daarnaast de wens van de Hongaren tegen absolutisme en religieuze vervolging.²⁸

De zeemogendheden begonnen diplomatieke druk op Leopold I uit te oefenen om te onderhandelen met de Hongaarse rebellen. De zeemogendheden steunden het Habsburgse Rijk militair en financieel en dat kocht invloed aan het Hof in Wenen.²⁹ Aan het einde van zijn leven

²⁵ Frey en Frey, *Societies in Upheaval*, 70-71.

²⁶ Ibidem, 72.

²⁷ Frey en Frey, *A Question of Empire*, 71.

²⁸ Ingraio, *In Quest and Crisis*, 127.

²⁹ Frey en Frey, *Societies in Upheaval*, 72.

stemde Leopold I in met de eis van de Hongaren dat de zeemogendheden garant mochten staan bij een toekomstige vrede. Dit betekende dat Leopold I eventuele vrede moest respecteren anders werd hij, desnoods met geweld, teruggeroepen door de zeemogendheden. Hierdoor hoopte Leopold I rust in zijn Rijk terug te krijgen.

In 1705 stierf Leopold I en werd opgevolgd door zijn zoon Josef I. Keizer Jozef I had een minimale rol gespeeld in de Hongaarse affaire en had daardoor niet de tirannieke houding zoals zijn vader die had. Het was zelfs algemeen bekend dat Jozef I zich sympathiseerde met de Hongaren. Hij was kritisch ten opzichte van zijn vader, omdat het Leopold I niet lukte het volk op een positieve manier aan zich te binden. Leopold I had voor zijn dood geprobeerd gebruik te maken van zijn zoons onschuld door te garanderen dat zijn zoon de grondwet zou eerbiedigen. Hij had zelfs aangeboden de Hongaarse affaire over te laten aan zijn zoon. De voorstellen werden door de rebellen alleen niet geaccepteerd, omdat er geen garantie gegeven kon worden tegen een toekomstige tirannie van zijn zoon.³⁰

Toen Jozef I aan de macht kwam had hij nog geen grondwetten geschonden of beloftes gebroken aan de Hongaren. Jozef I voelde zich niet gedwongen om de Hongaren te beloven niet als een tiran te heersen, en hij had ook niet de intentie Hongaarse eisen in te willigen. In tegenstelling tot zijn vader, stemde Jozef I niet in met de garantie van de zeemogendheden voor een vrede met de Hongaarse opstandelingen. Zijn onschuld in de Hongaarse affaire maakte een buitenlandse garantie overbodig.³¹

³⁰ Ingraio, *In Quest and Crisis*, 127.

³¹ *Ibidem*, 128.

Diplomatie vroegmoderne tijd

De westerse diplomatie van de achttiende eeuw vond zijn oorsprong bij de Italiaanse stadstaten in de vijftiende eeuw. De Italiaanse stadstaten waren door onderlinge rivaliteit op zoek naar een machtsevenwicht dat in belang was van alle betrokken partijen. Dit machtsevenwicht uitte zich met de komst van permanente ambassades.³² Er is een leerproces te ontwaren in de evolutie van diplomatie, waarvan de politieke innovatie in de zeventiende eeuw er één was. Historicus Jan Melissen zegt 'diplomatie is een geïstitutionaliseerde manier waarop betrekkingen binnen de internationale samenleving tot stand komen'.³³ Volgens Melissen kan 'De diplomatie aldus worden beschouwd als het smeermiddel van de internationale samenleving'.³⁴

In de zeventiende eeuw kwam er, onder de Franse invloed, een diplomatieke innovatie. De Franse kardinaal Richelieu verwoordt in zijn boek, *Politiek Testament*, dat buitenlandse betrekkingen niet langer ad hoc operaties moesten zijn, maar gezien moesten worden als een continubedrijf. De onderhandelingen moesten in alle denkbare omstandigheden worden aangemoedigd.³⁵

Vanaf de vijftiende eeuw werd de vraag gesteld welke belangen diplomatie diende. Het belang van de staat of die van de internationale samenleving. Deze twee uitersten werden vertegenwoordigd door de Franse aartsbisschop Bernard du Rosier (?- 1474) en de Italiaanse scholasticus Ermolao Barbaro (1454-1493). Volgens Barbaro was de hoogste plicht van een ambassadeur de belangen te dienen van zijn vorst. Du Rosier, daarentegen, benadrukte de rol van dienaar van vrede en de belangen van de hele internationale gemeenschap. Diplomatie moest het staatsbelang dienen en tegelijk de belangen van de statensamenleving als geheel. Zodoende heeft de westerse diplomatie geprobeerd een positie te vinden tussen deze twee uitersten.³⁶

In het Habsburgse Rijk, en in bijna alle vroegmoderne staten, werd het binnenlandse en buitenlandse beleid gedomineerd door de wensen en belangen van de machtshebbers. Hierdoor was het belangrijk voor diplomaten om de positie van een staat in het internationaal systeem te

³² J. Melissen, ed., *Diplomatie. Raderwerk van de internationale politiek* (Assen 1999), 11.

³³ Melissen, *Diplomatie*, 12.

³⁴ Ibidem, 10.

³⁵ Ibidem, 11.

³⁶ Ibidem, 13.

beschermen en, indien mogelijk, te verbeteren. De belangrijkste taken voor diplomaten waren het verzamelen en versturen van nieuws van het gastland, onderhandelen volgens de meegekregen instructies en soms het organiseren en mobiliseren van een netwerk van welgeplaatste vrienden.³⁷

De diplomatieke intenties van de Republiek

De zeemogendheden vormden een diplomatiek front aan het Weense Hof om de druk verder op te voeren. Het Habsburgse Rijk was financieel en militair afhankelijk van deze mogendheden waardoor de Keizer rekening moest houden met zijn bondgenoten. Engeland had de leidende rol in zowel de Alliantie met de Republiek, alsmede de diplomatieke betrekkingen met andere staten. Volgens Frey en Frey, herhaalde de Republiek simpelweg de mening van Engeland.³⁸ Het gebeurde meerdere keren dat de Engelse koningin Anna en de Staten-Generaal dezelfde instructies gaven aan hun diplomaten.³⁹

Ondanks de rolverdeling drong de Republiek meerdere malen Engeland erop aan meer aandacht aan de Hongaarse Opstand te besteden. De aanwezige ambassadeurs in Wenen waren George Stepney voor Engeland en Jacob Jan Hamel Bruyninx voor de Republiek. Zo had Hamel Bruyninx Stepney nodig en volgde hem, omdat Stepney meer ervaring had.⁴⁰ Het was ook de Staten-Generaal die al in 1704 begon aan te dringen op het sturen van speciale afgezanten van diplomaten naar Wenen om, de aldaar aanwezige ambassadeurs, te ondersteunen. De Republiek stuurde de speciaal afgezant Rechteren naar Wenen om vrede te bespoedigen tussen de Habsburgse keizer en de Hongaarse opstandelingen.

De Habsburgse keizer moest veel soldaten en middelen inzetten om de Hongaarse rebellie te bestrijden. Aangezien het Habsburgse Rijk een bondgenoot was van de Republiek wilde het zo snel mogelijk vrede in de regio zodat het Habsburgse Rijk zich volledig kon richten op de oorlog tegen

³⁷ Michael. Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence, War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1693-1797* (London 2003), 43-47.

³⁸ Frey en Frey, *Societies in Upheaval*, 73.

³⁹ Frey en Frey, *A Question of Empire*, 71.

⁴⁰ Ibidem, 71.

Frankrijk en Spanje. Daarnaast steunde de Republiek de Hongaarse rebellen in de hoop dat er een protestantse regio zou opstaan.⁴¹

⁴¹ Ingrao, *In Quest and Crisis*, 127.

De onderschatte Opstand

Gedurende het jaar 1703 werd er gecorrespondeerd tussen Hamel Bruyninx, raadspensionaris Heinsius en de Staten-Generaal waarin hij aangaf dat het keizerlijke Hof financiële problemen had. Keizer Leopold I kon niet genoeg soldaten op de been brengen om alle kanten van zijn rijk te beschermen. Het Habsburgse Rijk werd in het noorden aangevallen door Beieren, in Italië bevochten ze de Fransen en de Spanjaarden ten hoogte van Milaan en in het oosten kwam de Opstand van Hongarije erbij. Ook waren er veranderingen in de samenstelling van de kampen: de Keurvorst Maximiliaan II Emanuel van Beieren keerde zich tegen de keizer en werd bondgenoot van de Fransen, maar in hetzelfde jaar liep Hertog van Savoy over naar de Grote Alliantie.

In 1703 genoot de Hongaarse Opstand niet veel aandacht van de Republiek of van diplomaat Hamel Bruyninx. Hij maakte voor het eerst melding van de Opstand in een brief die hij op 2 juni verstuurde aan de Staten-Generaal. Later die maand stuurde hij het, van Rákóczi ontvangen, manifest door. Hamel Bruyninx zag de ernst van de Hongaarse Opstand niet in; hij meldde dat er keizerlijke troepen naar Hongarije gestuurd waren om de Opstand neer te slaan.⁴² Hamel Bruyninx was verzekerd door Prins Eugène, die was aangesteld om de keizerlijke troepen aan te voeren, dat hij 'maar acht à tien dagen nodig zou hebben om de Opstand neer te slaan'. Hierna verwachtte Prins Eugène dat zijn troepen verplaatst konden worden om in Beieren mee te vechten. Hamel Bruyninx hoopte dat de prins gelijk zou hebben en dat daarna de troepen elders ingezet konden worden.⁴³

Hamel Bruyninx was de mening toegedaan dat de Opstand niet belangrijk genoeg was om zaken zoals Duitsland, Italië en de financiële situatie van de keizer minder aandacht te schenken dan voorheen. De Hongaarse Opstand bleef echter groeien waardoor Hamel Bruyninx op 3 oktober een schatting van 30.000 man vermeldde in een brief naar de Staten-Generaal. Vanwege de Opstand werden alle beschikbare keizerlijke soldaten in Hongarije ingezet. Hierdoor was de keurvorst van Mainz en bisschop van Trier (1664-1732) genoodzaakt de zeemogendheden om troepen te vragen voor zijn campagne in de Spaanse Successieoorlog.⁴⁴ Stepney reisde naar Den Haag en naar Engeland

⁴² G. von Antal, en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720, *Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, Grote serie nr 79, (Den Haag, 1929-1934), 276.

⁴³ J.J. Hamel Bruyninx aan Staten-Generaal, 12 december 1703, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

⁴⁴ Noot van de auteur: Keurvorst van Mainz was door de keizer aangesteld als generaal.

om meer aandacht te vragen voor de Hongaarse Opstand. Stepney vond dat het snel opgelost moest worden voor het erger zou worden of voordat de Turken zich er mee gingen bemoeien.⁴⁵

Frey en Frey stellen dat de diplomaten van de Republiek en Engeland uniform optraden aan het Hof van Wenen. De diplomaten vertolkten eenzelfde standpunt bij de ministers van de keizer en bij de keizer zelf. Opmerkelijk is echter dat Hamel Bruyninx op 31 maart Raadspensionaris Heinsius adviseerde om 'Stepney en Bruyninx gezamenlijke orders te geven om bij de keizer aan te dringen voor meer inspanningen voor de oorlog'.⁴⁶ Dit impliceert dat op dat moment de instructies nog niet uniform waren.

In 1703 zagen de Republiek, haar diplomaten en haar bondgenoten aanvankelijk niet de ernst van de zaak in. Er was nog weinig concrete correspondentie aanwezig. Het is met betrekking tot de Spaanse Successieoorlog nog te nietszeggend om een rol van betekenis te spelen. Alles wees er ook op dat het een kort conflict zou zijn, waarna het Habsburgse Rijk zich weer volledig kon richten op de rest van de oorlog.

⁴⁵ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 276.

⁴⁶ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 31 maart 1703, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 II*.

De eerste bemiddelingen

In 1704 kreeg de Hongaarse Opstand een meer prominentere plek in de correspondentie tussen Raadspensionaris Heinsius, de Staten-Generaal en ambassadeur Hamel Bruyninx. Daarnaast was de situatie in Zuid-Duitsland belangrijk aan het Hof in Wenen en in de Republiek omdat Frankrijk en Beieren gezamenlijk Wenen dreigden in te nemen. De Hongaarse Opstand nam in grootte toe, waardoor de Engelse koningin Anna eind 1703 keizer Leopold I aanspoorde om vrede te sluiten met de Hongaarse rebellen. Hierin bood ze Leopold I Stepney aan als bemiddelaar.

De op 27 december 1703 over de Hongaarse Opstand gestuurde resolutie van de Staten-Generaal droeg Hamel Bruyninx op om met Stepney samen te werken en hem te ondersteunen. Daarnaast werd Hamel Bruyninx opgedragen om namens de Republiek maatregelen te treffen voor het komende oorlogsjaar. Hij moest aangeven dat de Republiek de kosten van de Prins van Salm (ligt in huidig België) om troepen te werven zou vergoeden.⁴⁷

Begin januari 1704 gaf Hamel Bruyninx aan dat financiële steun van de Republiek noodzakelijk was om troepen te werven. Keizer Leopold I had geen controle meer in Hongarije en delen van Tirol met als gevolg dat hij weinig financiële middelen vanuit zijn Rijk ontving. Hamel Bruyninx adviseerde de Staten-Generaal leningen aan het Habsburgse Rijk te blijven geven, zodat de troepen geworven konden worden en daarmee 'het beeter behertigen van saaken aan haar kant te exhorteeren'.⁴⁸

Hamel Bruyninx kreeg eind januari de volmacht, om als bemiddelaar tussen de Hongaren en het Habsburgse Rijk op te treden, waar hij de Staten-Generaal begin januari om gevraagd had.⁴⁹

De eerste onderhandelingen tussen de Hongaren en keizer Leopold I mislukten. Hamel Bruyninx was van mening dat de Hongaren aan zet zijn en met voorstellen moeten komen als ze echt vrede willen, omdat de keizer geen verdere aanbiedingen kan doen'.⁵⁰

In maart vertrok Hamel Bruyninx naar Hongarije om een eerste indruk te krijgen van de leiders van de opstandelingen. Hij keerde terug met de mening dat de materie tot een overeenkomst

⁴⁷ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 278.

⁴⁸ J.J. Hamel Bruyninx aan Staten-Generaal, 5 januari 1704, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

⁴⁹ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 289.

⁵⁰ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 15 februari 1704, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* III.

met de Hongaarse leiders 'seer onrijp' was. Door zijn reis wist hij echter wel wat de stand van zaken was vanuit het oogpunt van de Hongaarse opstandelingen.⁵¹ Hamel Bruyninx gaf, in de op 9 april aan de Staten-Generaal gestuurde brief, aan dat in zijn ogen de onderhandelingen te traag verliepen. Hierdoor voorzag Hamel Bruyninx een uitbreiding van de oorlog, omdat beide partijen niet soepel reageerden in de onderhandelingen over een wapenstilstand.⁵²

De financiële situatie van het Habsburgse Rijk bleef de correspondentie tot aan mei beheersen. Hamel Bruyninx had namens de Staten-Generaal aan keizer Leopold I gevraagd of hij zijn aandacht wilde blijven schenken aan de Hongaarse opstandelingen, zodat er snel een overeenkomst kon komen. Leopold I reageerde hierop door aan te geven dat 'hij alle mogelijke weegen en middelen te faciliteeren ende tot een spoedig besluit te helpen brengen'.⁵³

De wapenstilstand kwam tot stand en Hamel Bruyninx moest namens de Republiek bij Leopold I aandringen op verdere onderhandelingen, maar de keizer mocht geen rekening houden met recente militaire overwinningen.⁵⁴ Hamel Bruyninx zei, in de brief aan Heinsius op 9 augustus, dat er maar op één manier vrede kon komen. In zijn ogen moest Leopold I de Gouden Bul eerbiedigen, al dacht hij niet dat de keizer daarvoor wilde gaan.⁵⁵

Op 6 september gaf Hamel Bruyninx bij Heinsius aan dat aan beide kanten gehandeld werd tegen de onderhandelingen.⁵⁶ Eind september werd er toch een wapenstilstand gesloten en in oktober ging Hamel Bruyninx weer naar Hongarije om te realiseren dat de wapenstilstand verlengd werd zodat vredesonderhandelingen konden plaatsvinden.⁵⁷

Op 15 november keerde Hamel Bruyninx terug naar Wenen nadat de onderhandelingen mislukt waren. Hamel Bruyninx gaf bij Heinsius aan dat 'hij niet weet wat hij van het keizerlijke Hof

⁵¹ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 289.

⁵² J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 9 April 1704, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* III.

⁵³ J.J. Hamel Bruyninx aan Staten-Generaal, 10 mei 1704, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

⁵⁴ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 289.

⁵⁵ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 9 augustus 1704, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* III.

⁵⁶ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 6 september 1704, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* III.

⁵⁷ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 298.

moet denken. Allerlei facties aan het Hof werkten tegen elkaar en hij wist nog niet welke zal winnen. Toch zag hij mogelijkheden om met de malcontenten tot een vergelijk te komen. Vooral als de keizer meer vertrouwen had in de aartsbisschop van Kalocsa'.⁵⁸⁵⁹ Bij de Staten-Generaal meldde Hamel Bruyninx dat Leopold I te weinig deed om een vrede te bewerkstelligen, de keizer moest 'beweegen met wat meer naageventheyt' omdat hij vond dat de keizer 'met geweld van wapenen geensints bestant is sijn devoir te doen', en omdat er kans bestond dat de 'Turcquen sig (...) in 't spel sullen mengen'.⁶⁰

1704 eindigde met een brief die verstuurd werd op 31 december door Hamel Bruyninx aan Heinsius. Hamel Bruyninx wist niet of de onderhandelingen met de Hongaren serieus werden voorgezet. Er was een sterke partij aan het Hof die dit militair wilde oplossen. Daarom was Hamel Bruyninx blij dat de Staten-Generaal ging kijken of het mogelijk was om een speciaal afgezant te sturen, die samen met hem het standpunt van de Republiek beter uit kon dragen. Afgezant Stepney had het Hof tegen zich gekeerd, hoe dat kon wist Hamel Bruyninx niet.⁶¹

Frey en Frey geven aan dat '*Hamel Bruyninx depended on and followed the advice of the more experienced Stepney*'.⁶² Onnekink bevestigt de bekwaamheid van Stepney als een diplomaat die meer invloed en gezag had en vaak het initiatief nam. 'Stepney werd beschouwd als de meest bekwame Engelse diplomaat uit zijn tijd'.⁶³

De correspondentie, in combinatie met de bevindingen van Onnekink, liet juist zien dat Hamel Bruyninx het voortouw moest nemen en Stepney ontving een instructie '*... to concurr with such orders as mr. Bruyninx*'. Bovendien geeft Onnekink aan dat Stepney geheime resoluties van de Staten-Generaal kreeg en geen openheid gaf van al zijn acties, dit in tegenstelling tot Hamel Bruyninx.⁶⁴ Terwijl de correspondentie uit dit kalenderjaar juist bevestigde dat Stepney wel

⁵⁸ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 15 nov 1704, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* III.

⁵⁹ Noot van de auteur: aartsbisschop van Kalocsa was door Leopold I aangesteld als zijn vertegenwoordiger bij de onderhandelingen.

⁶⁰ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 15 nov 1704, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* III.

⁶¹ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 31 december 1704, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* III.

⁶² Frey en Frey, *A Question of Empire*, 71.

⁶³ Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 36-37.

⁶⁴ Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 45.

samenwerkte met Hamel Bruyninx, maar dat Hamel Bruyninx het voortouw nam in de bemiddelingen en Stepney uit de gunst viel bij het Habsburgse Hof. Hierdoor kan er geconcludeerd worden dat Hamel Bruyninx samenwerkte met Stepney, maar ook apart van hem handelde. Hierdoor oefende Hamel Bruyninx invloed uit op de visie van de Republiek op de Habsburgse financiële problemen en de bemiddelingen in de Hongaarse Opstand.

De balans in de correspondentie van het jaar 1704 geeft aan dat de Habsburgse financiële problemen voor meer zorgen bij Hamel Bruyninx, Raadspensionaris Heinsius en de Staten-Generaal zorgde dan de Hongaarse Opstand. Keizer Leopold I en de Hongaren waren niet bereid concessies te doen en het leek erop dat de Hongaarse Opstand gedurende, de rest van de Spaanse Successieoorlog, de Grote Alliantie zou tegenwerken. De Hongaarse Opstand zorgde er namelijk voor dat de Grote Alliantie niet al haar financiële middelen en troepen tegen Frankrijk, Spanje en al hun bondgenoten in kon zetten. Dit tot onvrede van de Staten-Generaal die graag de keizerlijke troepen uit Hongarije zag vertrekken voor meer slagkracht. Daarnaast zagen ze graag de financiële middelen van keizer Leopold I toenemen, want er stonden namelijk kopermijnen in Hongarije die als onderpand dienden voor de verstrekte leningen. Een stabiel Hongarije verbeterde de financiële situatie van keizer Leopold I. De financiële situatie van het Habsburgse Rijk was namelijk zo slecht dat zelfs Wenen dreigde ingenomen te worden. Leopold I had geen middelen om daar wat tegen te doen. Gelukkig voor de Grote Alliantie was de koning van Zweden bereid om troepen te sturen waardoor de veiligheid van Wenen gewaarborgd kon worden.⁶⁵ De dreiging dat Wenen ingenomen kon worden verdween na de slag bij Blenheim in augustus. Beieren werd ingenomen en de Fransen werden uit dit gebied verjaagd.⁶⁶

⁶⁵ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 282.

⁶⁶ Hochedlinger, *Austria's Wars of Emergence*, 181.

Top overleg in Tyrnau

De Hongaarse Opstand kreeg in 1705 een prominente rol in de correspondentie. Een gebeurtenis die voor veel verandering zorgde in Wenen en veel invloed had op de Hongaarse Opstand was het overlijden van de Habsburgse keizer Leopold I. Zijn zoon werd keizer Jozef I. Jozef I luidde een nieuw tijdperk aan het Hof in. Niet alleen omdat hij de nieuwe keizer was geworden, maar ook omdat hij een nieuwe regering instelde.^{67 68}

In mei liet Jozef I een proclamatie uitvaardigen waarin hij de Hongaren vermaande trouw te blijven aan hun eed. Jozef I beloofde dat hun rechten en privileges gehandhaafd werden. De keizer verzocht de Aartsbisschop van Kalocsa zich te blijven inzetten voor vrede met de opstandelingen. Bovendien aanvaardde Jozef I de aanbieding van de zeemogendheden om te bemiddelen, die vervolgens graaf Sunderland voor Engeland en graaf Rechteren namens de Republiek naar Wenen zonden.⁶⁹

De meest belangrijke gebeurtenis van dit kalenderjaar was de start van de onderhandelingen in Tyrnau tussen het Habsburgse Rijk en de Hongaarse leiders met de zeemogendheden als bemiddelaars.

De correspondentie van Hamel Bruyninx werd echter niet gedomineerd door de Hongaarse Opstand. De 'fortificatiën van Landauw', het 'uyterste effort sorge dragen voor recruten en remontes van desselfs trouppes', 'Beyersche trouppes en officiers in sijn dienst wilde doen overgaan', 'Beyeren(...) puntueeljk te doen betealen' waren zaken die belangrijker waren en daarom door Hamel Bruyninx bij Leopold I aangekaart werden.⁷⁰

Dit betekent echter niet dat Hamel Bruyninx niets heeft geschreven over de Hongaarse Opstand. Hamel Bruyninx gaf aan dat hij 'betwijfelt echter of de keizer wel in staat zal zijn de belofde 17.000 recruten te leveren. Er was een uitzicht op een overeenkomst met de Hongaren'.⁷¹

⁶⁷ G. von Antal ed., *Weenske Gezantschapsberichten*, 317.

⁶⁸ Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 48.

⁶⁹ G. von Antal ed., *Weenske Gezantschapsberichten*, 319.

⁷⁰ J.J. Hamel Bruyninx aan Staten-Generaal, 14 januari 1705, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weenske gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

⁷¹ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 21 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

Komst Rechteren

Vanaf augustus ging Rechteren de correspondentie domineren. De komst van Rechteren als speciaal afgezant van de Republiek leidde er toe dat Stepney, maar vooral Hamel Bruyninx, minder prominent aanwezig waren. Rechteren was een man van hetzelfde diplomatieke kaliber als Stepney.⁷² Ook in de correspondentie met de Republiek en Heinsius werd steeds vaker de naam van Rechteren onderschreven.

In augustus verwachtte Hamel Bruyninx 'dat Rákóczi zijn aspiraties naar een onafhankelijke positie als vorst van Transsylvanië niet zo makkelijk zou opgeven'.⁷³ Bij aankomst werd het Rechteren al snel duidelijk dat keizer Jozef I over twee punten niet wilde onderhandelen, namelijk 'het erkennen van de successie van het coninkrijck van Onger en op de keyser en het verdere huys van Oostenrijk ende de abolitie van de wet van coninck Andraeas'.⁷⁴

De ontwikkelingen in Italië zorgden ervoor dat de aandacht van Rechteren verschoof van Hongarije naar Italië. Op 12 september gaf Rechteren bij de Staten-Generaal aan dat hij bij Jozef I had aangedrongen om meer troepen naar Italië te sturen. Omdat 'Sune Keyserl. Maj. maer seer weinigh regimenten te voet in het Rijk meer overig heeft(...) niet in staat was, om eenigh secours van consideratie naer Italiën te senden'. Daarom was de koning van Polen gevraagd troepen in Italië te leveren. Ook aan delen uit het Heilige Roomse Rijk en de generaals in Hongarije was gevraagd of zij bereid waren een regiment te sturen. In zijn brief gaf Rechteren aan dat het Habsburgse Hof nog in afwachting van hun antwoord was.⁷⁵ Op dezelfde dag verstuurde Rechteren een brief naar Heinsius waarin hij aangaf dat 'ick in confidentie seggen dat de Engelse Ministers daeromtrent on faveur van dit Hof vrij ampelder instructie hebben als ick'.⁷⁶

⁷² Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 48-49.

⁷³ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 12 augustus 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁷⁴ J.J. Hamel Bruyninx aan Heinsius, 29 augustus 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁷⁵ Adolf Hendrik van Rechteren aan Staten-Generaal, 12 september 1705, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

⁷⁶ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 12 september 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

De bevindingen van Rechteren tonen dat de Engelse diplomaten anders handelden dan Rechteren en Hamel Bruyninx zelf, en dat de diplomaten van de zeemogendheden niet als één blok samenwerkten. Onnekink bevestigt dit door kritiek te uiten op Ingrao's bevindingen, omdat Ingrao alleen maar Engelse bronnenmateriaal gebruikt. 'Had hij ook Nederlands bronnenmateriaal gebruikt, dan was hij tot de conclusie gekomen dat de Engelse en Staatse diplomatie zeker niet in harmonie samenwerkten'.⁷⁷

Heinsius reageerde op Rechteren dat hij 'kan niet wel begrijpen dat mylord Sunderland ampelder instructie heeft als U, dewijl wij copie van deselve hier gehad hebbend, die van U daernaer is gedresseert, 't en ware mylord Sunderlant naderhant particuliere orders mocht hebben ontfangen. Ingevallye U daarvan kennis konde krijgen en vermeynt dat ampelder behoorde gelast te werden, twijffele ick niet off Haer Hoog. Mog. souden daertoe mede wel inclineren, maer ick ben seer beducht dat de keyser dat werck soo ligt niet te boven sal komen op die gronden die tot noch toe gevolgt sijn'. Daarnaast gaf Heinsius aan dat ' ingevallye de graeve Sunderland en U d'interieure sentimenten van de hoofden en de natiën van de Hungaren konden penetreren, haer van 'tgene ondoenlijck soude wesen te detourneren, en tot het doenlijke ofte redelijke het Hof van Weenen persuaderen, soude ick daertoe goede apparentie sien.' Hij gaf aan vertrouwen in Rechteren te hebben en dat Rechteren 'daerop sijne masures te konnen neemen'.⁷⁸⁷⁹

De reactie van Heinsius op de bevindingen van Rechteren was belangrijk, en zijn daarom zo uitvoerig behandeld. Het laat zien dat Rechteren veel invloed had op de visie van de Republiek over het Habsburgse Rijk, de Engelse diplomaten en de bemiddelingen in de Hongaarse Opstand. Heinsius ondersteunde Rechteren hier niet alleen in, maar gaf hem ook alle vertrouwen vrij te handelen als hij dat nodig achtte.

Op een gegeven moment was de situatie in Italië zo verslechterd, dat Rechteren een brief aan Heinsius en aan de Staten-Generaal stuurde. Rechteren gaf bij Heinsius aan dat hij bij het Habsburgse Hof er alles deed om te voorkomen dat Italië en Hongarije geruïneerd werden. Aan de Staten-Generaal meldde hij dat de situatie in Savoy dramatisch was. Hij had Jozef I verteld over de noodzaak er militairen naartoe te sturen omdat, mocht Savoy vallen, de soldaten uit die regio tegen

⁷⁷ Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 49.

⁷⁸ Anthonie Heinsius aan Adolf Hendrik van Rechteren, 29 september 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 IV*.

⁷⁹ Noot van de auteur: Haer Hoog. Mog. is de Staten-Generaal.

de Grote Alliantie ingezet konden worden. Rechteren raadde 'Engelant en den Staet sonder tijtversuim' te handelen, omdat Jozef I financieel gezien maar tot weinig in staat was.

De Hongaarse Opstand werd kort behandeld door aan te geven dat 'de keyser, voor aleer de saecken in Ongereren sijn getermineert, niet in staet is, om meerder te kunnen doen'. Rechteren gaf aan dat de keizerlijke troepen niet snel uit Hongarije weggehaald konden worden en mocht dat wel gebeuren, dan kwamen ze toch te laat. Hij vond dat 'Engelant en den Staet de steen van 't graf sullen moeten wentelen, indien den Hertoch van Savoyen niet sal verloren gaen'.⁸⁰

Op 14 oktober stuurde Rechteren een lange brief waarin hij gedetailleerd aan Heinsius uitlegde hoe de onderhandelingen tussen keizer Jozef I en de Hongaarse opstandelingen ervoor stond. De communicatie van en uit Hongarije verliep zeer moeilijk, omdat de wegen praktisch gesloten waren, er een grote kans bestond dat de bodes gepakt werden en de brieven verloren gingen. Jozef I en de Hongaarse leiders hadden aangegeven ingetogenheid en redelijkheid te zullen aanwenden om tot een overeenkomst te komen. Rechteren was van mening dat het in het belang van Jozef I was om de Hongaarse Opstand, de Hongaarse natie en de protestantse religie positief te benaderen.

Rechteren kaartte aan dat Jozef I omringd werd door jezuiteten en ministers die er voordeel uit hoopten te halen en alleen maar 'obstaculen sullen toebrenge' in de visie van Jozef I. Van de Hongaarse leiders verwachtte Rechteren hetzelfde, hoe 'schoon sij oock praeten'.⁸¹ Hij dacht dat de Hongaarse leiders de onderhandelingen wilden laten voortduren. Aan de ene kant om hun eigen achterban te laten zien dat ze van goede wil waren en niet verdacht over zouden komen bij het volk. Aan de andere kant wilden ze het Habsburgse Hof juist daarmee in diskrediet brengen waardoor het volk zich meer aan de Hongaarse leiders verbond en zich onderwierp aan hun protectie.⁸²

Daarom adviseerde Rechteren Jozef I om het harde standpunt over het erfrecht van de Hongaarse troon los te laten, en de Gouden Bul weer in ere te herstellen. Als de keizer dat deed,

⁸⁰ Adolf Hendrik van Rechteren aan Staten-Generaal, 30 september 1705, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

⁸¹ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 14 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁸² Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 14 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

hadden de Hongaarse leiders, ongeacht hun intenties en eigen agenda, geen optie behalve naar het volk te luisteren om tot een vrede te komen, en liet het Hof zien dat het welwillend is.⁸³

In tegenstelling tot wat Rechteren adviseerde, bleef Jozef I 'staen op voorn. Praeliminair bedingh' en stuurde hij zijn keizerlijke legers naar Transsylvanië.⁸⁴ Volgens Rechteren gaf Jozef I zo de Hongaarse leiders een extra reden om te klagen en bond het Hongaarse volk zich strakker aan de Hongaarse leiders. Met als resultaat dat Rákóczi 'sich door soo een middel tot coninck van Onger en furst van Sevenbergen soude kunnen doen eligeren', daarmee zou de enige hoop op een overeenkomst volledig verdwijnen.⁸⁵ Rechteren gaf aan dat de bemiddelaars hierover aangedrongen hadden zonder resultaat, en toen wachtte ze af 'wat de tijt sal geven'. Rechteren eindigde de brief, dat als er maar een overleg kwam de kans op een overeenkomst groot werd. Hij vreesde dat 'dit kint in sijn geboorte sal versmooren', omdat het Habsburgse Hof onwelwillend was geweest om hun goede wil te ondersteunen en het met bewijs te bevestigen.⁸⁶

Vervolgens stuurde Rechteren een brief naar de Staten-Generaal met advies om de Hertog van Marlborough naar Wenen te sturen, zodat hij kon praten met de Boheemse kanselier van keizer Jozef I, graaf Johann von Wratislaw, om duidelijk te maken dat het keizerlijke Hof zijn zaken op orde moest brengen. Graaf Wratislaw voerde echter geen enkel plan uit zonder de goedkeuring van het hoofd van de jezuiten. Rechteren vond dat de jezuiten vijanden waren van de Republiek en verantwoordelijk waren voor de problemen met de Hongaren, het verval van het Rijk en het Hof. Tijdens zijn aanwezigheid kon Marlborough de keizerlijke troepen aansturen om ze vervolgens plannen te geven die ze konden uitvoeren omtrent de huidige campagne. Misschien dat Marlborough dat wel lukte, want Rechteren schreef 'ick gelove, dat den heer Hertog van Marlborough ontrent desselfs sollicitatie wel sal gelucken'.⁸⁷

⁸³ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 14 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁸⁴ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 14 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁸⁵ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 14 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁸⁶ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 14 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁸⁷ Adolf Hendrik van Rechteren aan Staten-Generaal, 17 oktober 1705, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

Heinsius reageerde hierop door aan te geven dat het in zijn ogen ook duidelijk was dat de jonge keizer onder invloed van de jezuïeten stond en zodoende mede zijn beleid met betrekking tot de Hongaren werd bepaald. Heinsius vond dat Rechteren de Hongaarse visie van het conflict goed begreep: 'ick oordeele dat U Hooghed. de sake van de Hungaeren wel hebt gepenetreert'.⁸⁸ Heinsius stelde dat er bij Jozef I twee fracties binnen het Habsburgse Hof aanwezig waren. Aan de ene kant de jezuïeten en geïnteresseerde hovelingen en aan de andere kant de Hongaarse leiders van de Opstand. In zijn ogen moest de keizer zich met goede mensen omringen om zo kennis van zaken te krijgen. Met het grote begrip van Jozef I zag hij dan wel in dat hij moest handelen naar een remedie.⁸⁹

Toen ze op 28 oktober in Tyrnau aangekomen waren werden de onderhandelingen officieel geopend. Keizer Jozef I had Karel van Lotharingen, de Bisschop van Osnabrück, graaf Sinzendorf en Graaf Szechenyi, de aartsbisschop van Kalocsa, aangesteld als commissarissen.⁹⁰

In november stuurde Rechteren twee brieven naar de Republiek, één naar Heinsius en één naar de Staten-Generaal. Tegenover Heinsius bevestigde hij wederom de situatie zoals die in de brief van 14 oktober was geschetst. Ondanks de situatie zou hij zich volledig blijven inzetten totdat één van de partijen moest bekennen dat hij de vredesbesprekingen had doen stoppen en daarmee schuld bekende. Bij de Staten-Generaal gaf hij aan dat het Habsburgse Hof alles op alles moest zetten om gebieden zoals Italië en Hongarije te behouden. Volgens hem gebeurde dit echter niet. Rechteren en Hamel Bruyninx wilden Marlborough zo graag spreken dat zij bij de onderhandelingen in Tyrnau weg waren gegaan. Na het gesprek waren ze vervolgens teruggegaan naar Tyrnau om de onderhandelingen over een wapenstilstand te vervolgen.⁹¹

Het valt op dat Sunderland andere instructies had gekregen dan Rechteren, zoals hij in september al had aangegeven bij Heinsius. Na vier dagen vertrokken Sunderland en Stepney weer

⁸⁸ Anthonie Heinsius aan Adolf Hendrik van Rechteren, 27 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 IV*.

⁸⁹ Anthonie Heinsius aan Adolf Hendrik van Rechteren, 27 oktober 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 IV*.

⁹⁰ G. von Antal ed., *Weenske Gezantschapsberichten*, 330-331.

⁹¹ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 21 november 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 IV*. ; Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 23 november 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 IV*.

omdat zij geen heil zagen in het vredesoverleg en gingen terug naar Wenen. Dit zorgde er voor dat de Hongaren hun vertrouwen in de Engelsen verloren.⁹²

Dit had als gevolg dat de bemiddelingen over een wapenstilstand in Tyrnau namens de zeemogendheden gevoerd werden door Rechteren en Hamel Bruyninx. Ze hadden de Hongaarse leider graaf Brecsényi Miklós (1665- 1725) gevraagd om in directe vredesonderhandelingen te treden in Tyrnau. De reactie van de Brecsényi was dat keizer Jozef I eerst zijn kroon en de troonsopvolging van Hongarije moest opgeven en de Gouden Bul moest erkennen en eerbiedigen. Rechteren en Hamel Bruyninx zagen door Brecsényi 's reactie de kans op vrede sterk afnemen.⁹³

Eind december schreef Rechteren aan Heinsius waarin maakte hij melding van de Engelse afgezant Sunderland. Rechteren schreef dat Sunderland op de tweede dag al had aangegeven dat hij voor Jozef I koos en wilde vertrekken. Dit deed hij ook na 4 dagen. Rechteren deelde in vertrouwen mee dat 'onse negotiatie meer verachtert als voorgeset hebben'.⁹⁴ Hij had een brief gelezen waarin Sunderland schreef dat de Engelse ministers niets 'souden doen als hetgeen het hof quam goet te vinden' en omdat wij bondgenoten van Jozef I waren, 'dat men derhalven de Ongereren tot reden most stellen en het beter was dat sij verloren, als de gemene saeck.' Hierdoor was het Hof 'oover het paert geworpen op gronden die mij onbewust sijn'.⁹⁵ Ondanks de negatieve rapporten over het Habsburgse Hof en hun aangegeven wil om te veranderen, veranderde het oordeel van Rechteren niet. De Staten-Generaal kon over het Habsburgse Hof zelf een oordeel vellen door te lezen welke voorwaarden keizer Jozef I stelde voor een wapenstilstand.

Daardoor kon de Staten-Generaal het Habsburgse Hof verzoeken om te matigen, zodat ze bij de volgende gesprekken over een wapenstilstand andere voorwaarden konden stellen. Het Habsburgse Hof had namelijk als voorwaarde gesteld dat de Hongaren zich tot aan de rivier Nitra terug moesten trekken en al het land aan de Donau terug moesten geven.

⁹² Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 49.

⁹³ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 330-331.

⁹⁴ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 23 december 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁹⁵ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 23 december 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

Volgens Rechteren kon het matigen van beleid ervoor zorgen dat de keizer zijn landen aan deze kant van de Donau kon behouden, omdat de keizer 'niet alleen niet in staet was om het minste quaet te doen, maer oock selfs niet om sijn eygen lant te bedecken'.⁹⁶

Helaas bleek dit niet mogelijk, omdat Jozef I niets meer aan beide zijden van de Donau in handen had, op uitzondering van een paar vestingen. Nu moesten Rechteren en Hamel Bruyninx 'door een armistity' proberen dat voor elkaar te krijgen. Hierdoor begreep Rechteren de voorwaarden van het Habsburgse ministerie niet. Sommige ministers waren zelfs 'qualick tevrede' over de voorwaarden. Zo zijn de matigingen die Rechteren voorstelde, ondanks zijn bedenkingen, de enige weg waardoor er nog hoop was om tot een vrede te komen. Rechteren gaf aan dat hij de hiervoor genoemde ministers 'oock niet gespaert hebben' om hun ogen te openen wat onze rechtvaardiging kon helpen en kon leiden tot een vrede. Maar Rechteren dacht dat ze het met de Hongaren van doen hadden omdat deze 'genoechaem dependeert van haer chefs en derhalvven seer qualick wederom uhaer handen sal te rucken sijn'.⁹⁷

Rechteren hoopte dat Jozef I een vrede met de erkenning van de Gouden Bul ging onderschrijven met de afweging om 'sijn eygen interes, die van de coninck van Spagnien, van de gemene saeck' en omdat in de ogen van Rechteren de scepter en kroon 'geschuddet' had.⁹⁸ Rechteren gaf aan dat men moest afwachten wat de uitslag van deze zaak zal worden, maar wachtte met smart op het einde van dit werk zodat hij naar de Republiek terug kon keren.⁹⁹

1705 eindigde volledig anders dan deze begonnen was. De financiële problemen van het Habsburgse Rijk werden voor de afgezanten minder vaak genoemd, omdat de bemiddelaarsfunctie in de onderhandelingen zoveel tijd en energie opeiste. Terwijl er in het begin geen hoop was op een wapenstilstand, eindigde het jaar met een groot overleg in Tyrnau. Dit werd mogelijk door de komst van keizer Jozef I en het verlies van invloed van de jezuïeten aan zijn Hof. Toch eindigde de correspondentie en de mening van Rechteren in een mineur. Er was bijna geen hoop meer op een

⁹⁶ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 23 december 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁹⁷ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 23 december 1705, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720* IV.

⁹⁸ Adolf Hendrik van Rechteren aan Staten-Generaal, 23 december 1705, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

⁹⁹ Noot van de auteur: Implicatie aangaande de rol van de diplomaat zal behandeld worden in combinatie met de reactie van Heinsius (zie 1706).

wapenstilstand, laat staan een vrede. De Engelsen haalden het werk van zichzelf en die van de afgezanten uit de Republiek onderuit en verloren het vertrouwen van de Hongaren. Het keizerlijke Hof had niet door in wat voor situatie ze eigenlijk verkeerden en speelde daarmee de Hongaren in de kaart. De militaire situatie van de Grote Alliantie verslechterde zelfs door de verliezen in Piermond en Savoy.

Beëindiging en afronding

Militair gezien stond de Grote Alliantie er niet sterk voor in 1706. Delen van Piermond en Savoy waren verloren gegaan. Alleen Turijn, de hoofdstad van Savoy bleef over en die werd belegerd. Lodewijk XIV had daarnaast hernieuwde energie gevonden om de oorlog in de Zuidelijke Nederlanden kracht bij te zetten en zijn generaals hoefden een directe veldslag niet uit de weg te gaan. Dit leidde tot één van de bekendste veldslagen van de Spaanse Successieoorlog, de slag bij Ramillies (België). De slag werd gewonnen door Marlborough voor de Grote Alliantie.

Financieel was het voor het Habsburgse Rijk, en daarmee keizer Leopold I, een gebed zonder einde en alles leek erop dat het dit jaar niet anders zou verlopen.

De afgezanten Rechteren en Hamel Bruyninx zaten bijna al hun tijd in Tyrnau en hadden daarom weinig tijd om de orders van de Staten-Generaal uit te voeren. Ze hadden aan het eind van 1705 al de keizer op het hart gedrukt zich goed voor te bereiden op de nieuwe veldtocht. De korte periodes dat Rechteren in Wenen was, probeerde hij ook de aandacht van de keizer op Italië te vestigen en hem te bewegen bepaalde betalingen te voldoen of over te nemen.¹⁰⁰

In januari reageerde Heinsius op de brief die Rechteren had gestuurd waardoor hij de Hongaarse situatie en de onderhandelingen goed begreep 'ick grondigh verstaen de constitutie van de Hungarse saken ende de negotiatie desaengaende geëntameert'. Heinsius was bezorgt over een goede uitkomst in de onderhandelingen, omdat het nog zo belangrijk was. Volgens Heinsius was het 'onbegrijpelijck dat het Hof aldaer soodanige mesureus neemt'.¹⁰¹ Hij gaf verder aan dat Jozef I zich moest richten op Italië, Duitsland en op de betalingen aan de Duitse vorsten, want dit alles werd noodzakelijk geacht voor de campagne in de Spaanse Successieoorlog.¹⁰²

In de brief van eind januari zei Rechteren dat hij al dingen gehoord had over Marlborough en had ondervonden dat ze waar waren en klaagde erover want 'Ondertuschen bevind ick dat hetselve niet alleen waer is, maar oock aen verscheyden andere bekent'. Het was duidelijk 'dit hoff door vele factiën aen malckander hanght(...) daardoor begon Marlborough 'in 't ooch te lopen dat hij sijn politique te fijn spint', en dat Marlborough in dienst van de algemene zaak 'sijn drift ofwel sijne

¹⁰⁰ G. von Antal ed., *Weensche Gezantschapsberichten*, 332.

¹⁰¹ Anthonie Heinsius aan Adolf Hendrik van Rechteren, 15 januari 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹⁰² Anthonie Heinsius aan Adolf Hendrik van Rechteren, 15 januari 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

dominante passieën, de giericheyt ende de ambitie al te veel doet uitmunten ende dat hij soo en elders weder anders spreeckt'.¹⁰³ Er waren zelfs satires uitgebracht over hem. Rechteren gaf hiermee aan dat Marlborough in Wenen vooral uit was op een leuke tijd te hebben. Marlborough vertelde mensen wat ze wilden horen, zodat hij niks hoefde te betalen en kon genieten. Rechteren vroeg Heinsius hierover discreet te zijn en behandelde daarnaast andere zaken, zoals Hongarije maar daar had hij niks over te melden. Hij wachtte namelijk een reactie van het Habsburgse Hof af. Als laatste kaartte Rechteren aan dat hij niet kon aangeven of het Hof zich volledig voor de komende campagne ging inzetten. Dat moest de tijd leren.¹⁰⁴

De situatie in Italië en Savoy verergerde na mate de tijd verstreek en Heinsius gaf aan, dat er vanuit de Republiek, dagelijks druk werd uitgeoefend op de keizerlijke generaals om hun troepen naar Italië te sturen. De Republiek was van mening dat dit directe aandacht vereiste. Hij bad dat Rechteren krachtig te werk zou gaan om daarmee Jozef I te adviseren de troepen van spullen en voorraden te voorzien en dat Rechteren ook de generaals kon overtuigen om de situatie in Italië te verlichten. Daarnaast moest Jozef I zijn Duitse prins geld geven, zodat hij door kon vechten.¹⁰⁵

Er was Rechteren door het Habsburgse ministerie en de vicekanselier beloofd dat er alles aan gedaan zou worden om de problemen op te lossen.¹⁰⁶ De situatie in de Hongaarse Opstand en de onderhandelingen waren onveranderd. Toch vond Rechteren dat vrede op acceptabele voorwaarden 'een seer grote dienst' aan de algemene zaak zou bijdragen omdat er meer financiële ruimte zou ontstaan maar ook omdat het 50.000 keizerlijke troepen bezighield. Deze troepen konden ingezet worden 'Tegens Vranckrijk' maar ook een 'goet gedeelte van de Ongaren selfs' konden daarvoor ingezet worden.¹⁰⁷

De problemen in Duitsland en Italië zouden voorbij zijn wanneer Jozef I en de Hongaarse natie 'haer waere interes naer zijn gewichte pondeerden en dien conform de minste gevoechlickheyt' aan het werk gingen om een vrede, met voor beide acceptabele voorwaarden, te tekenen. Alleen

¹⁰³ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 27 januari 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹⁰⁴ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 27 januari 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹⁰⁵ Anthonie Heinsius aan Adolf Hendrik van Adolf Hendrik van Rechteren, 2 maart 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹⁰⁶ Zie brief Heinsius hierboven voor problemen.

¹⁰⁷ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 27 januari 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

dacht Rechteren niet dat het 'waere interes der hoochstrijdende parthijen (...) op soo een wijze te willen ingaen'. Zo waren er aan beide zijden omstandigheden waardoor hij twijfelde of hun woorden met daden werden bekrachtigd en dat maakte deze 'saeke seer difficyl'. Aan de kant van het Habsburgse Hof was de 'vorige ministry niet alleen omtrent haere privilegiën en voorrechten heeft gedrukt', maar was het ook een prooi geweest van 'alle geestelicke, politique en militaire bedienden'. Ze hadden daardoor 'niet alleen een ongelimiteerde autoriteyt aengenomen maer oock de uiterste tirannie geëxerceert in het doden, gevangen nemen, afnemen der goederen'. Ook hadden de jezuieten geprobeerd de 'protestanse religie ten eenemaal te extiperen'. Al deze zaken konden volgens Rechteren plaatsvinden zonder dat keizer Jozef I hier vanaf wist of dat de keizer er voordeel uit haalde.¹⁰⁸

Verschillende politici en militaire officieren hadden zich in Hongarije 'verijckt, en oock deels goederen besitten in Ongerem'.¹⁰⁹ Hierdoor vond Rechteren het zeer bedenkelijk of al deze mensen hun onrechtmatig verkregen land en goederen terug zouden geven en afstand konden doen van 'soo een ongelimiteerde en despotique macht'. Zij zouden alles aanwenden om Hongarije met geweld in te nemen en een vrede te beletten. Rechteren was er ook niet zeker van dat de invloed van de jezuieten aan het Habsburgse Hof dusdanig afgenomen was dat hun 'gepremediteerde extirpatie van de protestanse religie' door de Hongaren overleefd kon worden. De mening van Rechteren was dat Josef I zelfstandig tot een besluit moest komen voor zijn rijk en de algemene zaak. Als de keizer dat deed, moesten Engeland en de Republiek dat ondersteunen door druk te zetten op een goede afloop.¹¹⁰

Voor de Hongaren was het probleem daarentegen dat er zoveel geleden was dat zij zich onderworpen hadden aan de macht van Rákóczi en Brecsenyi. Hierdoor was het Hongaarse volk niet meer in staat om 'te durven spreecken nochte oover haere waere belangens te raisonneren'. De macht van de leiders ging zo ver dat 'sij alles soo despotycq komen te doen als geen coninck in de gehele werelt sonder ymants preallabel advys in te nemen'. Waardoor 'desen oorloch eewichdurent kan maecken, alsoo het dienvolgens van haer interes en om aen haer ambitie te voldoen'.

¹⁰⁸ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 21 maart 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹⁰⁹ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 21 maart 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹¹⁰ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 21 maart 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.* ; Noot van de auteur: Uiteindelijk zou zijn advies niet worden opgevolgd. Zie conclusie.

Rechteren dacht dat de Hongaarse natie alleen van deze mannen te redden was als Jozef I deze natie herstelde in hun privileges en voorrechten. Rechteren hoopte dat de Hongaarse leiders zouden 'naergeven van aen haer overgegeven autoriteyt', dat het Hongaarse volk zelf zich van hun leiders zou afdoen of dat de leiders door geweld daartoe aangezet werden. Alleen dan was er een kans voor vrede in het Habsburgse Rijk. Er moest daadkrachtig gehandeld worden om de uitkomst van de oorlog te willen veranderen, al had Rechteren over deze mannen 'de minste verwachtinge'.¹¹¹

Rechteren achtte keizer Jozef I niet in staat 'desen oorloch buiten toedoen van vreemde machten onder te brengen', dus wanneer Engeland en de Republiek geïnteresseerd waren, moesten zij dit bij de keizer nadrukkelijk aangeven. Hij wist echter niet of het verstandig zou zijn om een 'vrij slap Engellant' hierbij te betrekken.¹¹²

Rechteren eindigde deze lange brief met de vraag of hij ,vanwege zijn familie, zijn zaken in de provincie, omdat hij zelf rust wilde en de beloning voor dit werk in verhouding met alle verantwoordelijkheid niet genoeg was, naar huis mocht. Er waren geen 'redenen ter werelt die mij soudent animeren om deze commissie aen te nemen'. Mocht zijn land hem nodig hebben, dan zette hij al zijn argumenten aan de kant om zijn werk voort te zetten.¹¹³

Rechteren gaf bij Heinsius aan dat het falen van de onderhandelingen mede de schuld van Engeland en de Republiek was. Wanneer ze 'hadde kunnen goetvinden om op een nadruckelicke wijze' Jozef I en de Hongaarse leiders gewezen hadden op de 'geven en aennemen hetgeen dat recht was', 'wij de vrede ontfeilbaer soudent hebben gehad'. Omdat Engeland en de Republiek 'genoechaem passive (...) hebbende gehouden van de vrede simpelick te recommanderen (...) soo geloof ick niet (...) dat hadde behooren te geschieden'.¹¹⁴

In 1706 was er een wapenstilstand van mei tot juli. Volgens Onnekink, was dit te wijten aan de diplomatie van de Staatse afgezanten van Rechteren en Hamel Bruyninx. De Engelse Stepney had hierin puur een ondersteunende functie in Wenen.¹¹⁵

¹¹¹ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 21 maart 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹¹² Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 21 maart 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹¹³ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 21 maart 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹¹⁴ Adolf Hendrik van Rechteren aan Anthonie Heinsius, 28 juli 1706, in A. J. Veenendaal, *Briefwisseling van Anthonie Heinsius 1702-1720 V.*

¹¹⁵ Onnekink, *Het snelle initiatief en de brede blik*, 49.

Op 22 juli eindigden de onderhandelingen tussen de Hongaren en het Habsburgse rijk. De afgezanten keerden terug naar Wenen waar de keizer ze in audiëntie ontving. De afgezanten gaven Jozef I een rapport waarom de vredesonderhandelingen gefaald hadden. Jozef I gaf aan dat het allemaal te lang geduurd had en dat de Hongaarse leiders te weinig bereid waren om het tot een goed resultaat te komen. Daarnaast gaven zijn eigen generaals en adviseurs aan niet te willen toegeven omdat ze een redelijke kans van slagen zagen om alles weer in te nemen. Volgens Jozef I wilden de Hongaren de onderhandelingen laten doorlopen zodat ze meer tijdwinst hadden. Door de harde inzet van de afgezanten voor hun Staten aan het Hof, mochten de afgezanten blijven, zou de keizer hen 'van gunst en affectie verseecken'.¹¹⁶

Rákóczi had na het mislukken van de onderhandelingen de Republiek en Engeland bedankt voor het bemiddelen. Daarom schreef de Staten-Generaal een brief aan keizer Jozef I om de onderhandelingen te hervatten. In juli van hetzelfde jaar heropenden de Hongaren de vijandelijkheden tegen het Habsburgse Rijk. Rechteren had nu besloten naar het vaderland terug te keren omdat langer blijven geen zin had.

Op drie september ontving Rechteren in Gaildorf (Duitsland) een brief van de Staten-Generaal waarin hij, tot zijn verbazing en ergernis, verzocht werd weer naar Wenen terug te keren zodra de onderhandelingen met de Hongaarse leiders weer hervat zouden worden. Hij protesteerde tegen de opdracht en verklaarde dat nergens anders dan in Overijssel zijn aanwezigheid vereist werd.¹¹⁷

Na het vertrek van Rechteren eindigde ook een belangrijke periode in de Hongaarse Opstand voor de afgezanten van de Republiek in Wenen. Uit de brieven is op te maken dat de Republiek de troepen uit Hongarije weg wilde hebben om aan de Rijn, in Duitsland en in Italië te gebruiken. De eigen grenzen en het gebied rondom de Rijn waren zeer belangrijk voor de Republiek. Bovendien wilden ze vrede omdat keizer Josef I veel onderpand voor leningen gegeven had in de vorm van kopermijnen in Hongarije. Tegelijkertijd mocht de Opstand zich niet vermengen met andere conflicten en waren bemoeienissen van andere naties, zoals Zweden of de Turken, niet gewenst. De Republiek wilde om meerdere redenen de Hongaarse Opstand oplossen. Geloof speelde bovendien een blijvende rol in de onderhandelingen en de visies van de afgezanten. Zo gaven beiden aan dat dit een protestantse regio was die dreigde verloren te gaan als de Hongaarse opstandelingen niet

¹¹⁶ Adolf Hendrik van Rechteren aan Staten-Generaal, 4 augustus 1706, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

¹¹⁷ Staten-Generaal aan Adolf Hendrik van Rechteren, 3 september 1706, in Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720*, deel II, 1698-1720.

geholpen werden. Een protestantse regio in het Habsburgse Rijk bleef voor de Republiek en zijn afgezanten interessant.

Conclusie

Bij de beantwoording of de Staatse diplomaten meer invloed hadden op het verloop van de Hongaarse Opstand en de visie van de Republiek aangaande deze Opstand komen twee punten sterk naar voren. Na deze te hebben behandeld zal ik ook relativeren en een aanzet geven voor mogelijk vervolgonderzoek.

Ten eerste spelen de vredesbesprekingen een grote rol in het beantwoorden van de hoofdvraag. Uit briefwisseling blijkt dat het feit dat deze besprekingen überhaupt hebben plaatsgevonden op het conto van de Staatse diplomaten kan worden bijgeschreven. Voordat Rechteren afreisde naar Hongarije voor een mogelijke wapenstilstand gaf Heinsius aan dat hij naar eigen inzicht kon handelen. Sunderland kreeg, in de ogen van Rechteren, blijkbaar andere orders. Als reactie hierop stelde Heinsius dat als dit waar bleek te zijn hij naar eigen inzicht mocht handelen. Bovendien gaf Heinsius aan dat als de bevindingen van Rechteren bleken te kloppen zij volledig op het kunnen van Rechteren zouden vertrouwen.

De Staatse invloed is deels mogelijk gemaakt door het wegvallen van de Engelse vertegenwoordiging. Zij kozen voor het Habsburgse Rijk en legden meer prioriteit bij andere conflicten in de Spaanse Successieoorlog. De Engelse diplomaten zagen geen heil meer in de vredesbesprekingen en vervolgens verloren zij het vertrouwen van de Hongaren. Zodoende bleven alleen Rechteren en Hamel Bruyninx over om namens de zeemogendheden te bemiddelen. Het feit dat dit resulteerde in een wapenstilstand toont aan dat de invloed van de Staatse diplomaten groot was. Dat deze wapenstilstand uiteindelijk geen stand hield deed geen afbreuk aan de inzet van de Staatse diplomaten om deze te bewerkstelligen.

Ten tweede tonen de verschillen tussen de order van de Engelse en Staatse diplomaten aan dat de invloed van de Staatse diplomaten niet onderschat dient te worden. De auteurs Onnekink, Ingrao en de gezusters Frey stellen allen dat de Republiek tijdens de Spaanse Successieoorlog het voortouw liet nemen door Engeland. Briefwisselingen uit die tijd stelden echter dat Hamel Bruyninx andere orders had ontvangen dan Stepney en hij had gevraagd of dit veranderd kon worden. De stelling van Frey en Frey, dat de Republiek volgzzaam van karakter was, kan worden ondersteund door de houding die Hamel Bruyninx aannam. Met de komst van Rechteren veranderde dit compleet. Met het sterke karakter van Rechteren, samen met het respect dat hij genoot, kwam er een Staats zwaargewicht aan in Wenen. Onnekink stelt dat Stepney de beste Engelse diplomaat uit zijn tijd was. Zoals de bronnen aantonen kreeg Hamel Bruyninx al specifieke orders die Stepney diende te volgen. De Staatse diplomatiek was in deze zaak al aanwezig zo niet dominanter dan eerder aangenomen.

Na de komst van Rechteren werd dit versterkt. Als Rechteren, Stepney en Hamel Bruyninx naar de achtergrond doet verdwijnen, moest hij minstens van vergelijkbaar kaliber zijn geweest als Stepney. Onnekink onderschrijft dit ook en ontkracht daarmee Frey en Frey en Ingrao, die juist de rol van de Staatse diplomatie bagatelliseren. Uiteindelijk resulteerden de bemiddelingen van de Staatse diplomaten in de totstandkoming van de wapenstilstand tussen het Habsburgse Rijk en de Hongaarse leiders. Het onderzoek van Onnekink geniet niet de mogelijkheid dit uitvoerig te bespreken. De casus van de Hongaarse Opstand toont aan dat hier meer diepgang in te bespeuren valt. Hierbij dient ook nog vermeld te worden dat Rechteren direct de visie van de Republiek had beïnvloed door aan te dringen op de komst van Marlborough. Rechteren vond dat zijn aanwezigheid de invloed van de zeemogendheden positief beïnvloedde. Uiteindelijk werd Marlborough naar Wenen gestuurd op advies van Rechteren. Daarbij valt ook nog te vermelden dat het vermoeden dat Rechteren over verschillende orders tussen Engelse en Staatse diplomaten had waarheid was geworden. Na de terugtrekking van de Engelse diplomaten kreeg Rechteren brieven in handen waaruit bleek dat zijn vermoeden juist was. Dit gaf de status van Rechteren als groot diplomaat aan en dat de Republiek terecht op zijn kunnen heeft vertrouwd.

In dit onderzoek is de Hongaarse Opstand als een op zichzelf staande gebeurtenis bekeken. De geraadpleegde bronnen tonen aan dat de huidige historiografie niet volledig is geweest in haar onderzoeken. De invloed van de Staatse diplomaten is onderschat. Dit wil echter niet zeggen dat, gedurende de gehele Spaanse Successieoorlog, de invloed van de Staatse diplomaten ook is onderschat. De aandacht van de zeemogendheden lag grotendeels bij andere conflicten en problemen. Zo blijven de financiële problemen van het Habsburgse Hof en de conflicten in Italië, Duitsland en huidig België de correspondentie overheersen. Een reden voor de prominente rol van de Staatse diplomaten zou vanwege de Engelse positie in de Opstand kunnen zijn geweest. Engeland koos namelijk de kant van het Habsburgse Rijk. Hier is dus een relativering op zijn plaats. De Republiek erkende pas het belang van de Hongaarse Opstand als hierdoor andere problemen versterkt werden. Bijvoorbeeld vanwege het wegvallen van onderpanden in de vorm van kopermijnen in Hongarije of doordat Habsburgse troepen niet in andere gevechten ingezet konden worden. Uit de kritiek van Rechteren kan geconcludeerd worden dat, ondanks dat de Republiek diplomaten instrueerden, de Hongaarse Opstand minder prioriteit genoot van de Republiek. Hierdoor kan gesteld worden dat de Republiek, in de ogen van Rechteren, niet alles deed wat het kon en mede schuldig was in het falen van de onderhandelingen.

Uit het werk van Melissen blijkt dat een diplomaat meerdere posities kan innemen. Een mogelijkheid kan zijn door alleen de belangen van de werkgever (natie) na te jagen. Een andere positie is die van het volk, waarbij de diplomaat vooral de belangen van het volk wilde behartigen. Dit

wordt gedaan door te verwijzen naar Barbaro en Du Rosier. In het geval van de Staatse diplomaten was er duidelijk sprake van een middenweg tussen Barbaro en Du Rosier. Vooropstaand dienden Hamel Bruyninx en Rechteren de belangen van de Republiek. Een oplossing in het Hongaarse conflict verlichtte hun bondgenoot het Habsburgse Rijk, zodat deze zich kon richten op de Spaanse Successieoorlog. Bovendien wilde Rechteren echter in het belang van de Hongaren de Opstand beëindigen. Hij doelde hierop door aan te geven dat de protestantse Hongaren hulp behoeven en dat zij niet vergeten moesten worden. De Hongaarse leiders kwamen niet langer op voor de belangen van hun achterban en jaagden persoonlijke rijkdom en macht na. Rechteren adviseerde daarom om, in het belang van het Hongaarse volk en hun bondgenoot het Habsburgse Rijk, deze leiders te omzeilen. Dit visualiseerde hij door, onder algemeen geaccepteerde voorwaarden, Hongarije deel te laten blijven van het Habsburgse Rijk.

Dit onderzoek opent de mogelijkheid om nader onderzoek te doen over de positie en invloed van de Staatse diplomaten. Het meest in het oog springende wapenfeit is dat in de huidige historiografie de Nederlandse primaire bronnen een ondergeschoven kindje is gebleven. Dit wordt ook bevestigd door Onnekink. De overweldigende Engelse dominantie binnen het bondgenootschap van de zeemogendheden is evident. Dit wil echter niet zeggen dat de Nederlandse diplomaten en de Republiek geen invloed uitoefenden. De totstandkoming van de wapenstilstand kan hierbij als een sterk argument gebruikt worden. Andere belangrijke gebeurtenissen in de Spaanse Successieoorlog verdienen ook een aparte benadering.

Literatuurlijst

Bronnenuitgaven:

Antal, G. von en J.C.H. de Pater ed., *Weensche gezantschapsberichten 1670-1720, deel II, 1698-1720, Rijks Geschiedkundige Publicatiënpublicatiën*, Grote serie nr 79, (Den Haag, 1929-1934).

Veenendaal, A. J. ed., *De briefwisseling van Anthonie Heinsius, 1702-1720, deel II, 1706, Rijks Geschiedkundige Publicatiënpublicatiën*, Grote serie nr 163, (Den Haag, 1976).

Veenendaal, A. J. ed., *De briefwisseling van Anthonie Heinsius, 1702-1720, deel III, 1706, Rijks Geschiedkundige Publicatiënpublicatiën*, Grote serie nr 169, (Den Haag, 1976).

Veenendaal, A. J. ed., *De briefwisseling van Anthonie Heinsius, 1702-1720, deel IV, 1706, Rijks Geschiedkundige Publicatiënpublicatiën*, Grote serie nr 177, (Den Haag, 1976).

Veenendaal, A. J. ed., *De briefwisseling van Anthonie Heinsius, 1702-1720, deel V, 1706, Rijks Geschiedkundige Publicatiën*, Grote serie nr 183, (Den Haag, 1976).

Secundaire bronnen:

Black, Jeremy. *European international Relations 1648- 1815* (Palgrave 2002).

Frey, L. en M. Frey ed., *A Question of Empire: Leopold I and the War of Spanish Succession, 1701-1705* (New York 1983).

Frey, L. en M. Frey ed., *Societies in Upheaval, Insurrections in France, Hungary, and Spain in the Early Eighteenth Century* (London 1987).

Hochedlinger, Michael. *Austria's Wars of Emergence, War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1693-1797* (London 2003).

Ingrao, Charles. *In Quest and Crisis: Emperor Joseph I and the Habsburg Monarchy* (Indiana 1979).

Melissen, J. ed., *Diplomatie. Raderwerk van de internationale politiek* (Assen 1999).

Nimwegen, Olaf van, 'The Dutch Barrier: its Origins, Creation and Importance for the Dutch Republic as a Great Power, 1697-1718' in: J.A.F. de Jongste en A.J. Veenendaal (red.), *Anthonie Heinsius and the Dutch Republic 1688-1720. Politics, war, and finance* (The Hague 2002).

Noble, Thomas F.X. ed., *Western Civilization Beyond Boundaries* (Wadsworth 2011).

Onnekink, David. *Het snelle initiatief en de brede blik: Engels-Staatse diplomatieke samenwerking gedurende de beginjaren (1702-1706) van de Spaanse Successie-oorlog* (Utrecht 1996).

van Os, Michiel, Potjer, Menno ed., *Een Kennismaking met de Geschiedenis van de nieuwe tijd* (Bussum 2003).

Aantal woorden: 12.697 (exclusief voetnoten)